

γίνεται ζῷον, εἶτα ἄνθρωπος. Τῇ δὲ τελειότητι καὶ τῇ φυσικῇ τάξει πρό-
 τεραὶ εἰσὶν αἱ τελειότεραι ὡς τέλη καὶ ὡς ποιητικαὶ ἀρχαί· εἰσὶ μέντοι
 γε οὐδὲν ἦττον καὶ ἄμα, ὥσπερ ἡ δύναμις τῆς ψυχῆς, ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς
 προϊούσα οὐ μεταβολῇ ἀλλὰ φυσικῇ ἀναλογία, ὡς εἴρηται, ἔστιν ἄμα τῇ
 ψυχῇ. Εἰ δὲ καὶ τὸ συμβεβηκὸς οὐ γίνεται ὑποκείμενον ἄλλου συμβεβη- 5
 κόςτος καθ' αὐτό, οὐ κυρίως, ἀλλ' ἢ ἐν συμβεβηκόςτος ἄλλου πρότερον ἐγγί-
 νεται τῷ ὑποκειμένῳ, ὡς ἡ ποσότης πρότερον ἐγγίνεται τῆς ποιότητος, τὸ
 προεγγινόμενον ὑποκείσθαι λέγεται τῷ λοιπῷ, ὡς ἡ ἐπιφάνεια ὑπόκειται
 τῷ χρώματι, ὅτι ἡ οὐσία, τοῦ ἐνός συμβεβηκόςτος μεσιτευόντος ἦτοι τῆς
 ἐπιφανείας, δέχεται θάτερον. 10

Καὶ εἰ αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἀντίκεινται ὡς τὸ τέλειον καὶ ἀτελές,
 ὡς τὰ τῶν ἀριθμῶν καὶ σχημάτων εἶδη, ἀλλ' ἡ ἀντίθεσις αὕτη οὐ κωλύει
 τὴν πρόοδον τοῦ ἐνός ἀπὸ τοῦ ἄλλου· ἀπὸ γὰρ τῶν τελείων τὰ ἀτελεῖ
 φύσει προΐασιν.

8. Ὅτι οὐ πᾶσαι αἱ δυνάμεις μένουσιν ἐν τῇ ψυχῇ χωρισθείσῃ· αἱ 15
 γὰρ δυνάμεις αἱ παραβαλλόμεναι πρὸς τὴν ψυχὴν ὡς ὑποκείμενον, ὥσπερ
 ὁ νοῦς καὶ ἡ βούλησις, μένουσι προδήλως, ἅτε παραβαλλόμεναι ὡς πρὸς
 ἀρχὴν· αἱ δὲ ἐν ὑποκειμένῳ οὔσαι τῷ συναμφοτέρῳ, ὡς αἱ τοῦ αἰσθητικοῦ
 καὶ θρεπτικοῦ πᾶσαι, οὐ μένουσιν· πῶς γὰρ μενεῖ τὸ συμβεβηκόςτος, φθαρέν-
 τος τοῦ ὑποκειμένου; ἀλλὰ δυνάμει μόνον εἰσὶν ἐν τῇ ψυχῇ ὡς ἐν ἀρχῇ 20
 ἢ ὡς ῥίζῃ.

Ἡ δὲ λύπη καὶ ἡ χαρὰ λέγεται εἶναι ἐν τῇ χωρισθείσῃ ψυχῇ οὐ
 κατὰ τὴν αἰσθητικὴν ἔφεσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν νοεράν, ὡς ἐν τοῖς ἀγγέλοις·
 ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ μνήμη, νοερώς, οὐχ ὡς ἔστι μέρος τῆς αἰσθητικῆς
 δυνάμεως. 25

LXXVIII. — Περὶ τῶν δυνάμεων εἰδικῶς, καὶ πρῶτον περὶ
 τῶν προοδοποιούντων εἰς τὸν νοῦν.

1. Ὅτι αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις εἰς πέντε διακρίνονται γένη· φυτικόν,
 αἰσθητικόν, ἐφιέμενον, κατὰ τόπον κινητικόν, καὶ νοερόν, ὡς ἐν τρίτῳ 30
 περὶ ψυχῆς λέγεται.

Ἰστέον γάρ, ὅτι τὰ μὲν εἶδη τῶν ψυχῶν διακρίνονται καθὼς ἡ τῆς f. 250
 ψυχῆς ἐνέργεια διαφόρως ἐπιγίνεται τῇ ἐνεργείᾳ τῆς σωματικῆς φύσεως·
 ὅλη γὰρ ἡ σωματικὴ φύσις ὑπόκειται τῇ ψυχῇ καὶ παραβάλλεται πρὸς
 αὐτὴν ὥσπερ ὕλην πρὸς ὄργανον. Ἔστι τοίνυν ἐνέργειά τις τῆς ψυχῆς ἐπὶ 35
 τοσοῦτον ὑπερβαίνουσα τὴν σωματικὴν φύσιν, ὥστε μηδὲ δι' ὄργάνου σω-
 ματικοῦ ἐνεργεῖν· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ τῆς λογικῆς φύσεως ἐνέργεια. Ἔστιν
 ὑπὸ ταύτην ἄλλη, γινομένη μὲν δι' ὄργάνου σωματικοῦ, οὐ μὴν διὰ τινος

28 dans la marge inférieure de A: Περὶ τῶν προοδοποιούντων εἰς τὸν νοῦν

ποιότητος σωματικῆς· καὶ αὕτη ἐστὶν ἢ τῆς αἰσθητικῆς ψυχῆς ἐνέργεια· εἰ γὰρ καὶ ζητοῦνται πρὸς τὴν τῆς αἰσθήσεως ἐνέργειαν αἱ σωματικαὶ ποιότητες, ἀλλ' οὐχ ὥστε μειτευούσης τῆς αὐτῶν δυνάμεως προΐεναι τὴν ἐνέργειαν τῆς αἰσθητικῆς ψυχῆς, ἀναγκαίως δὲ μόνον εἶναι πρὸς τὴν δέουσαν τοῦ ὀργάνου διάθεσιν. Ἐσχάτη καὶ τρίτη ἐστὶν ἢ δι' ὀργάνου σωματικοῦ γινομένη καὶ δυνάμει σωματικῆς ποιότητος. Ἐπιγίνονται δὲ αὗται τῇ τῆς σωματικῆς φύσεως ἐνέργειᾳ διὰ τὸ τὰς τῶν σωμάτων κινήσεις ἔξωθεν ἔχειν τὰς ἀρχάς, τῶν δὲ τοιούτων ἐνεργειῶν ἐνδοθεν εἶναι τὴν ἀρχήν· τοῦτο γὰρ κοινὸν πάσαις τῆς ψυχῆς ἐνεργείαις. Πᾶν γὰρ ἔμψυχον
 10 κινεῖ ἑαυτὸ τρόπον τινά, καὶ ἐστὶν ἢ τοιαύτη ἐνέργεια τῆς φυτικῆς ψυχῆς· ἢ γὰρ πέψις καὶ τὰ ταῦτα ἐπόμενα ὀργανικῶς γίνεται διὰ τῆς ἐνεργείας τῆς θερμῆς. Οὕτω μὲν οὖν τρεῖς λέγονται εἶναι ψυχαί.

Τὰ δὲ γένη τῶν ψυχικῶν δυνάμεων κατὰ τὰ ἀντικείμενα διακρίνονται· ὅσα γὰρ ἢ δυνάμεις ὑψηλοτέρα, τοσοῦτον εἰς καθολικώτερον ἀντικείμενον φέρεται· τὸ δ' ἀντικείμενον τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας ἢ τὸ τῇ ψυχῇ ἠνωμένον σῶμα ἐστὶ μόνον, καὶ τοῦτο τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς τὸ γένος φυτικὸν λέγεται· ἢ γὰρ φυτικὴ δύναμις εἰς μόνον ἀφορᾷ ἢ ἐνεργεῖ τὸ τῇ ψυχῇ ἠνωμένον σῶμα· ἢ καθολικώτερόν ἐστιν, ὥσπερ πᾶν τὸ αἰσθητὸν σῶμα, καὶ οὐ μόνον τὸ τῇ ψυχῇ ἠνωμένον· ἢ καὶ ἔτι καθολικώτερον, ὥσπερ
 20 πᾶν ὄν καθόλου. Ἐξ οὗ δῆλον, ὅτι δύο ταῦτα γένη δυνάμεων τῆς ψυχῆς ἔχουσιν ἐνέργειαν οὐ μόνον πρὸς τὸ συνημμένον αὐταῖς πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἔξω. Ἐπεὶ δὲ ἀνάγκη τὸ ἐνεργοῦν συνῆφθαι τρόπον τινά τῷ ἰδίῳ ἀντικειμένῳ περὶ ὃ ἐνεργεῖ, ἐκεῖνο τὸ ἔξω ἀντικείμενον ἢ συνάπτεται τῇ ψυχῇ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ἐστὶ κατὰ τὴν αὐτῆς ὁμοιότητα, καὶ οὕτω γένη δύο
 f. 250^v δυνάμεων εἰσὶ· τὸ αἰσθητικόν, ἢ ἀντικείμενον τὸ αἰσθητικὸν σῶμα, ἦττον κοινὸν ὄν· καὶ τὸ νοερόν, τῇ πρὸς τὸ κοινότερον ἀντικείμενον παραθέσει, ἦγουν τὸ καθόλου καὶ πᾶν ὄν· ἢ αὐτὴ ἢ ψυχὴ μᾶλλον ῥέπει καὶ φέρεται εἰς τι ἔξωθεν, καὶ οὕτω δύο γένη εἰσὶ δυνάμεων, θάτερον μὲν τὸ ἐφιέμενον, ὅπερ παραβάλλεται εἰς τὸ ἔξω ὡς εἰς τέλος, ὅπερ ἐστὶν ἀρχὴ τῷ σκοπῷ· τὸ δὲ λοιπὸν, τὸ κατὰ τόπον κινητικόν, καθὸ ἢ ψυχὴ παραβάλλεται πρὸς τὸ ἔξω ὥσπερ πρὸς ὄρον τῆς παραβολῆς καὶ τῆς κινήσεως· πᾶν γὰρ ζῷον πρὸς τὸ τυχεῖν τινος ἐφετοῦ καὶ οὗ σκοπεῖ, κινεῖται.

Καὶ οὕτω πέντε γένη εἰσὶ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τὰ προειρημένα. Οἱ δὲ τοῦ ζῆν τρόποι κατὰ τοὺς τῶν ζῶντων βαθμοὺς διακρίνονται· ἐν
 30 τισι μὲν γὰρ τὸ φυτικὸν μόνον ἐστίν, ὡς ἐν φυτοῖς· ἐν τισι μετὰ τοῦ φυτικοῦ καὶ τὸ αἰσθητικόν, ἀλλ' οὐ τὸ κατὰ τόπον κινητικόν, ὡς ἐν τοῖς ἀκινήτοις ζῷοις, οἷαι αἱ κόγχαι· ἐν τισι καὶ τὸ κατὰ τόπον κινητικόν, ὡς ἐν τοῖς τελείοις ζῷοις, δεομένοις πλειόνων πρὸς τὸ ζῆν, ἃ πόρρω κείμενα πορίζεσθαι δύνανται τῇ κινήσει· ἐν τισι μετὰ τούτων ἐστὶ καὶ
 40 τὸ νοερόν, οἷον ἐν ἀνθρώποις. Τὸ δὲ ἐφιέμενον οὐ συνίστησι βαθμὸν ἐν

τοῖς οὖσιν· πᾶσι γὰρ καὶ ἔφεσις ἔνεστιν, οἷς αἰσθήσεις ἐνυπάρχει, ὡς ἐν τρίτῳ περὶ ψυχῆς λέγεται.

2. Ὅτι μέρη τῆς φυτικῆς ψυχῆς, τρία· θρεπτικόν, αὐξητικόν καὶ γεννητικόν. Τὸ γὰρ φυτικόν αὐτὸ τὸ ζῶν σῶμα ὡς ἀντικείμενον ἔχει, κατὰ τὰ εἰρημένα, πρὸς ὅπερ σῶμα ἢ τῆς ψυχῆς ἐνέργεια τριχῶς ἀναγκαία, 6 καὶ διὰ τοῦτο τριπλῆ· πρώτη μὲν, δι' ἧς τυγχάνει τοῦ εἶναι, καὶ πρὸς τοῦτο ἢ γεννητικὴ δύναμις τέτακται· ἄλλη δι' ἧς τὸ ζῶν σῶμα λαμβάνει τὴν ὀφειλομένην ποσότητα, καὶ πρὸς τοῦτο ἢ αὐξητικὴ δύναμις τέτακται· ἄλλη δέ, δι' ἧς τὸ ζῶν σῶμα συντηρεῖται ἐν τῷ εἶναι καὶ ἐν τῇ ὀφειλομένην ποσότητι, καὶ πρὸς τοῦτο ἢ θρεπτικὴ δύναμις· ὧν ἢ μὲν θρεπτικὴ 10 καὶ αὐξητικὴ, ἐν τῷ εἶναι σῶματι, ἔχουσι τὸ ἴδιον ἀποτέλεσμα, ἢ δὲ γεννητικὴ ἐν ἑτέρῳ· οὐδὲν γὰρ ἐστὶ γεννητικόν ἑαυτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο αὕτη ἐγγύς ἐστι, τῷ ἀξιωματι, τῆς αἰσθητικῆς ψυχῆς, ἐχούσης τὴν ἐνέργειαν εἰς τὰ ἔξω, εἰ καὶ ὑψηλότερον καὶ ὀλιγώτερον τρόπον. Ἀρχοειδεστέρα τοίνυν ἢ γεννητικὴ· τοῦ γὰρ τελείου ποιεῖν ἄλλο οἶον αὐτό· καὶ δουλεύ- 15 ουσιν αἱ δύο αὐτῇ, τῇ δὲ αὐξητικῇ πάλιν ἢ θρεπτικῇ.

Αἱ τοιαῦται δὲ δυνάμεις καὶ φυσικαὶ λέγονται, ὅτι ἔχουσιν ἀποτέλεσμα ὁμοίον τῇ φύσει τῇ διδούσῃ τὸ εἶναι καὶ τὴν ποσότητα καὶ τὴν συντήρησιν, εἰ καὶ ὑψηλότερον τρόπον αὐται, ὡς ἀρχὴ τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν.

2. Ὅτι καλῶς αἱ ἔξωθεν αἰσθήσεις πέντε εἰσίν. Ὁ λόγος τῆς διακρί- f. 251 σεως καὶ τοῦ ἀριθμοῦ ἐκ τοῦ κυρίως καὶ καθ' αὐτὸ τῇ αἰσθήσει προσήκοντος εἴληπται. Ἔστι δὲ ἢ τῆς αἰσθήσεως δύναμις παθητικὴ, πεφυκυῖα μεταβάλλεσθαι ὑπὸ τῶν ἔξωθεν αἰσθητῶν, καὶ τὸ ἔξωθεν μεταβλητικόν αὐτῆς τὸ καθ' αὐτό ἐστὶν αἰσθητόν, καὶ οὐ καθ' αὐτὴν ἢ αἰσθήσεις ἀντιλαμβάνεται· οὐ τῇ διακρίσει αἱ αἰσθητικαὶ διακρίνονται δυνάμεις. Ἔστι δὲ ἢ μετα- 25 βολῆ διπλῆ· μία μὲν φυσικὴ, καθὸ τὸ μεταβάλλον εἶδος γίνεται ἐν τῷ μεταβαλλομένῳ κατὰ τὸ φυσικόν εἶναι, ὡς ἢ θερμὴ ἐν τῷ θερμανθέντι· ἑτέρα δὲ ἀσώματος, καθὸ τὸ μεταβάλλον εἶδος γίνεται ἐν τῷ μεταβαλλομένῳ κατὰ τὸ ἀσώματον εἶναι, ὡς τὸ εἶδος τοῦ χρώματος ἐν τῇ κόρῃ, ἣτις διὰ τοῦτο οὐ γίνεται κεχρωσμένη. Πρὸς δὲ τὴν τῆς αἰσθήσεως ἐνέργειαν 30 ἀναγκαῖόν ἐστὶν ἢ ἀσώματος μεταβολή, δι' ἧς ἐν τῷ τῆς αἰσθήσεως ὀργάνῳ γίνεται τὸ αἰσθητόν εἶδος. Ἄλλ' ἐν τισὶ μὲν τῶν αἰσθήσεων μόνῃ αὕτη εὐρίσκεται, ὡς ἐπὶ τῆς ὄψεως· ἐν τισὶ δὲ μετὰ ταύτης καὶ ἢ φυσικὴ, ἢ ἐκ τοῦ ἀντικειμένου, ἢ ἐκ τοῦ ὀργάνου· ἐκ μὲν τοῦ ἀντικειμένου, ἢ κατὰ τόπον ἐν τῷ ψόφῳ, ὅς ἐστι τῆς ἀκοῆς ἀντικείμενον αἰτίαν ἔχων τὴν 35 τοῦ ἀέρος πληγὴν καὶ τὴν κίνησιν· ἢ κατὰ ἀλλοίωσιν ἐν τῷ ὀσφραντῷ, ὅ ἐστι τῆς ὀσφρίσεως ἀντικείμενον. Ἀνάγκη γὰρ διὰ τοῦ θερμοῦ τὸ σῶμα ἀλλοιωθῆναι τινὰ τρόπον, ὥστε ὁσμήν ἀποπνεῦσαι. Ἐκ δὲ τοῦ ὀργάνου εὐρίσκεται μεταβολὴ φυσικὴ ἐν τῇ ἀφῇ καὶ τῇ γεύσει· ὡς γὰρ ἢ τοῦ θερμοῦ ἀπτομένη ἀφῆ θερμαίνεται, καὶ ἢ γλῶσσα ὑγραίνεται τῇ τῶν χυμῶν 40

ὕγρότητι. Τὸ δὲ ὄργανον τῆς ὀσφρήσεως ἢ τῆς ἀκοῆς οὐδεμιᾶ φυσικῆ μεταβολῆ μεταβάλλεται ἐν τῇ αἰσθάνεσθαι, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός. Ἡ δὲ ὄψις, ἄνευ μεταβολῆς τινος οὕσα φυσικῆς τοῦ ὄργάνου καὶ τοῦ ἀντικειμένου, μάλιστα ἀσώματος καὶ τελειοτάτη καὶ κοινοτάτη πασῶν τῶν αἰσθήσεων· μετ' αὐτὴν δὲ ἡ ἀκοή, ἐφεξῆς δὲ ἡ ὀσφρησις· ἐπεὶ, ἢ κατὰ τόπον κινήσεις τῆς κατὰ ἀλλοίωσιν τελειοτέρα καὶ φύσει προτέρα, ὡς ἐν ὀγδόῳ τῶν Φυσικῶν. Ἡ δὲ ἀφή καὶ γεῦσις μάλιστα ὑλικάι. Ἔστι δὲ ἡ γεῦσις ἀφή τις· ἢ μὲν γὰρ ἀφή μεταβάλλεται τῇ ποιότητι, ἣτις ἐστὶν αὐτῆς ἀντικείμενον· ἢ δὲ γεῦσις οὐ μεταβάλλεται φυσικῆ μεταβολῆ τῇ ἀντικειμένῃ ποιότητι, ὡς γίνεσθαι γλυκεῖαν ἢ πικρὰν τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ τῇ προηγου-
f. 251^v μένῃ ποιότητι, ἐν ἣ ὁ χυμός, καὶ τῇ ὕγρότητι, ἢ ἐστὶν ἀντικείμενον τῆς ἀφῆς.

4. Ὅτι προσηκόντως διακρίνονται αἱ ἐνδον αἰσθήσεις. Τῆς γὰρ φύσεως ἐν τοῖς ἀναγκαίοις οὐκ ἀσθενούσης, ἔδει δυνάμεις εἶναι τοσαύτας τῆς αἰσθητικῆς ψυχῆς ἐξ ὧν ἐνέργειαι προελεύσονται, ὅσαι πρὸς τὴν ζωὴν τοῦ τελείου ζῴου ἀρκοῦσιν· πρὸς ταύτην δὲ ζητεῖται οὐ μόνον ἡ παρόντος τοῦ αἰσθητοῦ ἀντίληψις, ἀλλὰ καὶ ἀπόντος, ὃ ζητεῖν κινεῖται τὸ ζῷον, ὥστε οὐ μόνον δεῖν δέχεσθαι τὰ εἶδη τὰ αἰσθητά, ἀλλὰ καὶ κατέχειν καὶ συντηρεῖν· καὶ οὐ μόνον τῶν ἡδέων καὶ φοβερῶν ἢ ἀντίληψις, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλως ὠφελίμων. Πρὸς μὲν οὖν τὴν ὑποδοχὴν τῶν αἰσθητῶν εἰδῶν τάττεται ἡ ἰδία αἰσθησις καὶ κοινή, ἢ μὲν κρίνουσα περὶ τοῦ ἰδίου αἰσθητοῦ τῇ διακρίνειν αὐτὸ τῶν ἄλλων τῶν τῇ αὐτῇ αἰσθήσει ὑποπιπτόντων· ἢ δὲ κρίνουσα τὰ διάφορα αἰσθητά καὶ διακρίνουσα, πρὸς ἣν ὡσπερ εἰς κοινὸν ὄρον ἀναφέρονται πᾶσαι αἱ ἀντιλήψεις τῶν αἰσθήσεων, καὶ ὕφ' ἧς γινώσκονται καὶ αἱ ἐνέργειαι τῶν αἰσθήσεων, ὡσπερ ὅταν τις ὄρᾳ, γινώσκει ἑαυτὸν ὅτι ὄρᾳ· τοῦτο γὰρ ἀδύνατον τῇ ἰδίᾳ αἰσθήσει γίνεσθαι· καὶ ἐστὶ κοινή ῥίζα καὶ ἀρχὴ τῶν ἐξω αἰσθήσεων. Πρὸς δὲ τὴν κατάσχεσιν ἢ συντήρησιν τῶν εἰδῶν, ἢ φαντασίᾳ ἢ εἰκασίᾳ, ἐν οὕσα, ὡσπερ τις θησαυρὸς τῶν τῇ αἰσθήσει ληφθέντων εἰδῶν. Πρὸς δὲ τὸ ἀντιλαμβάνε-
80 σθαι τῶν ἐννοιῶν τῶν διὰ τῆς αἰσθήσεως λαμβανομένων ἢ δοξαστικῆ δυνάμεις, ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις ζῴοις φυσικῶ τινι μόνον νόμῳ ἀντιλαμβανομένοις τῶν τοιούτων ἐννοιῶν, ἐν δὲ τοῖς ἀνθρώποις διὰ τινος συναγωγῆς· διὸ καὶ διαλογισμὸς καὶ μερικὸς λόγος ἐν αὐτοῖς λέγεται, ᾧ καὶ ὠρισμένον ὄργανον ἀποδιδόασί τινες τὸ μέσον τῆς κεφαλῆς. Ἔστι γὰρ ἀθροιστικὸν τῶν ἀτόμων οὐσιῶν, ὡς ὁ νοερὸς λόγος τῶν καθόλου ἐννοιῶν. Πρὸς δὲ τὸ
85 συντηρεῖν τὰς ἐννοίας ἢ μνημονευτικῆ τέτακται, θησαυρὸς οὕσα τῶν τοιούτων ἐννοιῶν, οὗ σημεῖον τὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ μνημονεύειν ἐν τοῖς ζῴοις ἐκ τινος τοιαύτης αἰτίας γίνεσθαι, οἷον βλαβεροῦ ἢ οἰκείου. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ λόγος τοῦ παρελθόντος, ᾧ προσέχει ἢ μνήμη, ἐν ταῖς τοιαύταις ἐν-
90 νοίαις ἀριθμεῖται· πλὴν τὰ μὲν ἄλλα ζῷα ἔχει μνήμην ἐν ἀθρόᾳ τινί

ἀναμνήσει τῶν παρελθόντων· ὁ δὲ ἄνθρωπος καὶ ἀνάμνησιν, ὡσπερ συλλογιστικῶς ζητῶν τὴν μνήμην τῶν παρελθόντων κατὰ τὰς ἀτόμους ἐννοίας. Τέσσαρες οὖν εἰσὶν οὕτω δυνάμεις ἐνδον τοῦ αἰσθητικοῦ μέρους· ἡ κοινὴ αἰσθησις, ἡ φαντασία, ἡ δόξα καὶ ἡ μνήμη.

LXXIX. — Περὶ τῶν νοερῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων.

1. Ὅτι ὁ νοῦς δυνάμις τίς ἐστὶ τῆς ψυχῆς, ἀλλ' οὐκ αὐτὴ ἢ ταύτης οὐσία· τότε γὰρ τῆς ἐνεργείας ἀμεσὸς ἐστὶν ἀρχὴ αὐτὴ ἢ οὐσία τοῦ ἐνεργούντος πράγματος, ὅταν αὐτὴ ἢ ἐνέργεια ἢ ἡ οὐσία αὐτοῦ· ὡς γὰρ ἡ δυνάμις ἔχει πρὸς τὴν ἐνέργειαν ὡς ἰδίαν αὐτῆς ἐντελέχειαν, οὕτω καὶ ἡ οὐσία πρὸς τὸ εἶναι· ἐν δὲ μόνῳ τῷ Θεῷ ταῦτόν τὸ εἶναι καὶ τὸ νοεῖν· ὅθεν καὶ ἐν αὐτῷ μόνῳ ὁ νοῦς ἐστὶν ἢ οὐσία αὐτοῦ. Ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις νοεροῖς κτίσμασιν ὁ νοῦς δυνάμις τίς ἐστὶ τῆς νοούσης οὐσίας, εἰ καὶ ἐστὶν ὅτε ὅλη ἢ νοερά ψυχὴ ὀνομάζεται νοῦς, ὡσπερ ἐξ ἀρχοειδεστέρας αὐτῆς δυνάμεως, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ περὶ ψυχῆς λέγεται, ὅτι ὁ νοῦς οὐσία τις ἐστίν.

2. Ὅτι παθητικὴ ἐστὶ δυνάμις ὁ νοῦς, διότι καὶ τὸ νοεῖν πάσχειν τί ἐστὶν. Ἰστέον δὲ ὅτι τριχῶς τὸ πάσχειν· ἢ τὸ μετακινεῖσθαι τοῦ κατὰ φύσιν οἰκείου καὶ κατ' οἰκείαν ῥοπήν, ὡς τὸ ὕδωρ ἀποβάλλον τὴν ψυχρότητα θερμόν γίνεται, καὶ ὅταν ὁ ἄνθρωπος νοσῇ ἢ λυπηταί, ἢ ὅταν τι ἀποβάλλῃ οἰκείον ἢ μὴ οἰκείον, ὡσπερ ὁ ὑγιαζόμενος, οὐ μόνον ὁ νοσῶν, καὶ ὁ ἠδόμενος, οὐ μόνον ὁ λυπούμενος, πάσχειν λέγεται, καὶ ὅλως πῃ ἀλλοιούμενος ἢ κινούμενος· ἢ ὅταν τὸ δυνάμει πρὸς τι ὄν δέχεται αὐτὸ ἄνευ τοῦ ἀποβάλλειν τι, ὡς τὰ ἐκ δυνάμεως εἰς ἐνέργειαν προϊόντα καὶ τελειούμενα. Καὶ οὕτως τὸ νοεῖν πάσχειν ἐστίν. Εὐρίσκεται μὲν γὰρ τις νοῦς, ὁ θεῖος δηλονότι, οὕτως ἔχων πρὸς τὸ καθόλου ὄν ὡς ἐντελέχεια ὅλου τοῦ ὄντος, καὶ οὗτός ἐστὶν ἡ θεία οὐσία, ἐν ἣ ἀίτιωδῶς καὶ κατὰ δυνάμιν ὅλον τὸ ὄν προϋφίσταται, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶν ἐν δυνάμει ἀλλ' ἐνέργεια μόνον εἰλικρινῆς. Ὁ δὲ κτιστὸς νοῦς, πεπερασμένος τυγχάνων, οὐκ ἐστὶν ἐντελέχεια πάντων τῶν νοητῶν, ἀλλὰ παραβάλλεται πρὸς αὐτὰ ὡς δυνάμις πρὸς ἐντελέχειαν. Διχῶς δὲ ἔχει ἢ δυνάμις πρὸς τὴν ἐνέργειαν· ἐστὶ γὰρ τις δυνάμις τελεία οὐσα διὰ τῆς ἐνεργείας αἰεὶ, ὡσπερ ἔφαμεν περὶ τῆς ὕλης τῶν οὐρανίων σωμάτων· ἐστὶ δὲ τις δυνάμις οὐκ αἰεὶ ἐνεργεῖα οὐσα, ἀλλ' ἐκ δυνάμεως προϊοῦσα εἰς ἐνέργειαν, ὡς ἐπὶ τῶν γεννητῶν καὶ φθαρτῶν. Ὁ τοίνυν ἀγγελικὸς νοῦς αἰεὶ ἐστὶν ἐνεργεῖα περὶ τὰ ἴδια νοητὰ διὰ τὴν πρὸς τὸ πρῶτον νοητὸν ἐγγύτητα καὶ τὴν κυρίως ἐνέργειαν· ὁ δὲ ἀνθρώπινος, ἔσχατος ὢν ἐν τοῖς νοεροῖς καὶ τῆς τοῦ θεοῦ νοῦ τελειότητος πορρωτέρω, δυνάμει ἐστὶ τῇ πρὸς τὰ νοητὰ παραθέσει, ὡς ἐν ἀρχῇ ἐστὶν ὡς γραμματεῖον ἀγραφον, καὶ οὕτω τὸ νοεῖν ἡμῶν πάσχειν τί ἐστὶν, ἡγουν δέχεσθαι καὶ τελειοῦσθαι κατὰ τὸ τρίτον σημαινόμενον, καὶ ὁ νοῦς, παθητικὴ δυνάμις.

f. 252^v 3. Ὅτι κατὰ μὲν τὸν Πλάτωνα, τιθέντα εἶδη κεχωρισμένα νοητά, ἃ καὶ ἰδέας ἐκάλει, ὧν τῇ μετοχῇ τὴν σωματικὴν εἰδοποιεῖσθαι κτίσιν, οὐκ ἂν ἦν ἀνάγκη τιθέναι τὸν ἐνεργεῖα νοῦν πρὸς τὸ ποιεῖν νοητά ἐνεργεῖα, ἀλλ' ἴσως πρὸς τὸ χορηγεῖν φῶς νοερὸν τῷ νοοῦντι. Κατὰ δὲ Ἀριστοτέλη

6 τὰ εἶδη τῶν φυσικῶν οὐκ ἄνευ ὕλης ὄφραστάναι δύνασθαι λέγοντα, ἅπερ οὐδ' ἂν ἐνεργεῖα νοητά εἴη, εἰ μὴ δυνάμει μόνον, ἀνάγκη τιθέναι τινὰ δύναμιν νοεράν, ἣ ποιήσει νοητά ἐνεργεῖα τῷ ἀφαιρεῖν τὰ εἶδη τῶν ὑλικῶν ἰδιωμάτων· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐνεργεῖα νοῦς, ἐπεὶ οὐκ ἂν δύναιτό τι ἐκ δυνάμεως ἄγεσθαι εἰς ἐνέργειαν εἰ μὴ διὰ τινος ἐνεργεῖα ὄντος.

10 Λέγεται δὲ καὶ ἐν τρίτῳ περὶ ψυχῆς, ὅτι ὡσπερ ἐστὶν ἐν πάσῃ φύσει, οὕτω καὶ τῇ ψυχῇ ἐστὶ τι ᾧ ἐστὶ πάντα γίνεσθαι, καὶ ἕτερον, ᾧ ἐστὶ πάντα ποιεῖν.

4. Ὅτι ἡ ἐνεργεῖα νοῦς ἐστὶ τι τῆς ψυχῆς. Δεῖ γὰρ εἰδέναι, ὅτι ὑπὲρ τὴν νοεράν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἀνάγκη τιθέναι νοῦν τινα ὑψηλότερον,

15 παρ' οὗ δέχεται ἡ ψυχὴ τὴν τοῦ νοεῖν δύναμιν· αἰετὶ γὰρ τὸ μετέχον καὶ ἀτελὲς καὶ κινήτῳ ἀπαιτεῖ πρὸ ἑαυτοῦ εἶναι τι κατὰ τὴν αὐτοῦ οὐσίαν τοιοῦτον, καὶ ἀκίνητον, καὶ τέλειον· ἡ δὲ ἀνθρωπίνη ψυχὴ λέγεται μὲν νοερά, ἀλλὰ κατὰ μετοχὴν δυνάμεως νοεράς, οὗ σημεῖον, ὅτι οὐχ ὄλη ἐστὶ νοερά, ἀλλὰ κατὰ τι μέρος αὐτῆς ἀπτεται τῆς ἀληθείας, μετὰ τινος μετα-

20 βάσεως καὶ κινήσεως ἐπιχειροῦσα. Ἔχει δὲ καὶ κινήσιν ἀτελή, τοῦτο μὲν, ὅτι μὴ πάντα νοεῖ, τοῦτο δέ, ὅτι καὶ ἐν οἷς νοεῖ, ἐκ δυνάμεως εἰς ἐνέργειαν πρόεισιν. Ἀνάγκη ἄρα εἶναι τινα ὑψηλότερον νοῦν, δι' οὗ κινεῖται πρὸς τὸ νοεῖν ἡ ψυχὴ. Ὑπέθεντο τοίνυν τινὲς τοῦτον, κατ' οὐσίαν ὄντα κεχωρισμένον, εἶναι τὸν ἐνεργεῖα νοῦν, ὃς ὡσπερ φωτίζων ποιεῖ τὰ φαν-

25 τάσματα ἐνεργεῖα νοητά. Ἀλλὰ καὶ δοθέντος εἶναι τινα νοῦν τοιοῦτον, ὅμως ἀνάγκη τιθέναι ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ δύναμιν τινα ἐκ τοῦ ὑψηλοτέρου ἐκείνου καὶ μεθεκτοῦ νοῦ, δι' ἧς ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ποιεῖ νοητά ἐνεργεῖα, ὡσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις φυσικοῖς τοῖς τελείοις, παρὰ τὰς καθόλου ποιητικὰς αἰτίας, εἰσὶ δυνάμεις αὐτοῖς ἐνοῦσαι ἐκ τῶν καθόλου

30 ποιητικῶν προϊοῦσαι· οὐ γὰρ μόνον ὁ ἥλιος γεννᾷ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐστὶ τις γεννητικὴ δύναμις ἀνθρώπου· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τελείων ζώων. Οὐδὲν δὲ ἐστὶ τελειότερον ἐν τοῖς ὑποκάτω τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς· ὁθεν ἀνάγκη λέγειν εἶναι τινα δύναμιν ἐν αὐτῇ

f. 253 ἐκ τοῦ ἀνωτέρου νοῦ | προϊοῦσαν, δι' ἧς φωτίζειν δυνήσεται τὰ φαντάσματα.

35 Τοῦτο δὲ καὶ τῇ πείρᾳ γινώσκομεν συνιέντες ἑαυτῶν, χωριζόντων τὰ καθόλου εἶδη τῶν μερικῶν ἰδιωμάτων, ὅπερ ἐστὶ ποιεῖν ἐνεργεῖα νοητά. Οὐδεμία δὲ ἐνέργεια οἰκεία ἐστὶ τινι, εἰ μὴ διὰ τινος ἀρχῆς εἰδικῶς ταύτῃ ἐνούσης. Ἀνάγκη ἄρα τὴν δύναμιν, τὴν οὔσαν ἀρχὴν ταύτης τῆς ἐνεργείας, εἶναι τι ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἀριστοτέλης φωτὶ παραβάλλει τὸν

40 ἐνεργεῖα νοῦν, ὅπερ ἐστὶ τι ἐν τῷ ἀέρι γινόμενον. Ὁ δὲ Πλάτων τὸν

χωριστόν νοῦν τὸν τὰς ἡμετέρας τυποῦντα ψυχὰς ἡλίῳ παρείκασεν· ὁ δὲ χωριστὸς νοῦς, καθ' ἡμᾶς, αὐτὸς ἐστὶν ὁ Θεός, ὃς ἐστὶ δημιουργὸς τῆς ψυχῆς καὶ ἐν ᾧ μόνῳ μακαρία γίνεται. "Ὅθεν ἐξ ἐκείνου ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ τοῦ νοεροῦ μετέχει φωτός, ὡς ἐν τοῖς Ψαλμοῖς λέγεται· „Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε“.

5. Ὅτι ὁ ἐνεργεία νοῦς οὐκ ἐστὶν εἷς ἐν πᾶσιν. Εἰ γὰρ μηδὲν ἦν τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἦν οὐσία τις χωριστή, εἷς ἂν ἦν πάντων ἀνθρώπων νοῦς χωριστός, καὶ τοῦτο νοοῦσιν οἱ τιθέντες ἓνα νοῦν ἐνεργεία εἶναι. Εἰ δ' ἐστὶ τι τῆς ψυχῆς ὁ ἐνεργεία νοῦς, ὡςπερ τις δύνამις αὐτοῦ, ἀνάγκη λέγειν πλείους εἶναι ἐνεργεία νοῦς κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ψυχῶν, αἱ πλη- 10 θύνονται κατὰ τὸ τῶν ἀνθρώπων πλῆθος· ἀδύνατον γὰρ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῷ ἀριθμῷ δύνάμιν διαφόρων εἶναι οὐσιῶν. Ἔτι, εἰ ὡςπερ τι φῶς ἐστὶν ὁ τοιοῦτος νοῦς, ὡς ἐν τρίτῳ περὶ ψυχῆς, εὐδηλον ὡς οὐκ ἐστὶ ταῦτόν φῶς ἐν διαφόροις φωτιζομένοις.

Εἰ δὲ χωριστόν αὐτόν ὁ Φιλόσοφος λέγει, οὐχ ὡς οὐσίαν κεχωρισ- 15 μένην, ἀλλ' ὡς τοῦ δυνάμει τιμιώτερον τῷ ἐνεργοῦντα εἶναι· τοῦ δὲ δυνάμει λεγομένου χωριστοῦ τῷ μὴ εἶναι ἐντελέχειαν ὀργάνου σωματικοῦ.

Εἰ δὲ ποιεῖ ὁ ἐνεργεία νοῦς τὸ καθόλου, χωρίζων τῆς ὕλης ἐν ὄν, καὶ διὰ τοῦτο εἷς ἐστὶν, ἡ ἐνότης αὕτη οὐ τὸ εἶναι ἐν πᾶσιν ἓνα ἐστίν, ἀλλὰ τὸ εἶναι ἓνα τῇ σχέσει πάντων ἀφ' ὧν ἀφαιρεῖται τὸ καθόλου, ὧν 20 τῇ παραθέσει καὶ τὸ καθόλου ἐν ἐστὶν· συμβαίνει δὲ τῷ νῷ τοῦτο ἧ ἐστὶν αὔλος.

Καὶ ἡ ἐν τοῖς πρώτοις νοητοῖς τῶν ἀνθρώπων κοινωνία οὐ τὴν ἐνό- τητα τοῦ ἐνεργεία νοῦ δείκνυσιν, ὃν Ἀριστοτέλης ἀπεικάζει φωτί, ἀλλὰ τὴν ἐνότητα τοῦ χωριστοῦ νοῦ, ὃν ὁ Πλάτων ἡλίῳ παρεικάζει, ὃς εἷς ὢν, 25 καταλάμπει τὰς ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἀρχὰς τῶν νοερῶν ἐνεργειῶν, αἱ εἰσιν οἱ δυνάμει λεγόμενοι νοῖ, | τῷ ἀριθμῷ τῶν ἀνθρώπων συμπληθυνόμενοι. f. 253 v

6. Ὅτι ἡ μνήμη ἐν τῷ νοερῷ τῆς ψυχῆς ἐστὶ μέρει. Ἀκινήτως γὰρ ὁ νοῦς τὰ νοητὰ δέχεται εἶδη εἴτ' ἐκ τῶν αἰσθήσεων ληφθέντα, εἴτε καὶ παρά τινος ρυέντα ὑψηλοτέρου νοῦ, εἰ μέντοι κατὰ μόνην τὴν θεωρητικὴν 30 δύνάμιν τῶν εἰδῶν ἡ μνήμη λαμβάνοιτο. Εἰ δ' ἐν τῷ λόγῳ τῆς μνήμης εἶη ὥστε ταύτης τὸ παρελθόν, ἧ παρελθόν, ἀντικείμενον εἶναι, ἐν τῷ αἰσθητικῷ μόνον ἐστὶ μέρει, ὅπερ τῶν μερικῶν ἐστὶν ἀντιληπτικόν· τὸ γὰρ παρελθόν, ἧ τοιοῦτον, ἐν ὠρισμένῳ χρόνῳ σημαῖνον εἶναι τι, ἰδίωμά τι δηλοῖ τῶν μερικῶν. 35

7. Ὅτι ἡ νοερά μνήμη οὐκ ἐστὶν ἄλλη δύνάμις παρά τὸν νοῦν. Οὐδεμία γὰρ ἄλλη διαφορὰ δυνάμεων ἐν τῷ νῷ δύναται εἶναι εἰ μὴ ἡ τοῦ δυνάμει καὶ τοῦ ἐνεργεία· ἡ δὲ νοερά μνήμη ἡ αὐτὴ ἐστὶ τῷ νῷ·

τοῦ γὰρ λόγου τῆς παθητικῆς δυνάμεως ἐστὶ τὸ συντηρεῖν ὡσπερ καὶ τὸ δέχεσθαι.

Εἰ δὲ καὶ πρόεισιν ἢ νόησις ἐκ τῆς μνήμης, ἀλλ' ὡσπερ ἐνέργεια ἐκ τῆς ἔξεως, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ἔπεται ταύτῃ, οὐ μέντοι ὡσπερ δυνάμει δύνάμις διαφέρουσα.

8. Ὅτι ὁ λόγος οὐκ ἐστὶν ἄλλη δύνάμις παρὰ τὸν νοῦν. Νοεῖν μὲν γὰρ ἐστὶ τὸ ἀπλῶς τῆς ἀληθείας ἀντιλαμβάνεσθαι· συλλογίζεσθαι δέ, τὸ ἐξ ἑνὸς νοηθέντος μεταβαίνειν εἰς ἕτερον, ὥστε τὴν νοερὰν ἀλήθειαν γινῶναι· καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἄγγελοι, ἐπεὶ τελείως ὑπέρκεινται κατὰ τὸν τρόπον τῆς αὐτῶν φύσεως πρὸς τὴν γινῶσιν τῆς νοερᾶς ἀληθείας, ἀφ' ἑνὸς εἰς ἕτερον οὐ δέονται προΐεναί, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ ἄνευ τινὸς μεταβάσεως τῆς ἀληθείας τῶν ὄντων ἀντιλαμβάνονται· οἱ δ' ἄνθρωποι, τῷ ἀφ' ἑνὸς εἰς ἕτερον προΐεναί, διὸ καὶ λογικοὶ λέγονται. Δῆλον ἄρα ὅτι τὸ συλλογίζεσθαι οὕτω πρὸς τὸ νοεῖν παραβάλλεται ὡς τὸ κινεῖσθαι πρὸς τὸ ἡρεμεῖν, ἢ τὸ ζητεῖν πρὸς τὸ ἔχειν, ὧν θάτερον μὲν τοῦ τελείου, τὸ δὲ λοιπὸν ἀτελοῦς· καὶ ἐπεὶ ἡ κίνησις αἰεὶ ἐκ τοῦ ἀκινήτου πρόεισιν καὶ πρὸς τι ἡρεμοῦν τελευτᾷ, ὡς ὁ ἀνθρώπινος συλλογισμὸς ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ζητήσεως, ἢ εὐρέσεως πρόεισιν ἀπὸ τινων ἀπλῶς νοηθέντων, αἱ εἰσὶν αἱ πρῶται ἀρχαί· καὶ πάλιν ἐν τῇ τῆς κρίσεως ὁδῷ ἀναλύων ἐπάνεισιν εἰς τὰς πρῶτας ἀρχάς, πρὸς ἃς τὰ εὐρεθέντα παραβάλλων βασανίζει. Εἰ οὖν τὸ ἡρεμεῖν καὶ κινεῖσθαι πρὸς μίαν ἀνάγονται δύνάμιν κἂν τοῖς ὑλικοῖς· τῇ αὐτῇ γὰρ φύσει κινεῖται τι εἰς τὸν τόπον καὶ μένει ἐν τῷ τόπῳ· πολλῷ μᾶλλον τῇ αὐτῇ δυνάμει νοοῦμεν καὶ συλλογίζομεθα.

f. 254 9. Ὅτι ὁ ὑψηλότερος καὶ ταπεινότερος λόγος οὐκ εἰσὶ δύο δυνάμεις. Ἔστι δὲ κατὰ Ἀύγουστινον ὑψηλότερος μὲν ὁ τοῖς αἰδέοις προσέχων, καὶ θεωρῶν μὲν αὐτά, ἢ καθ' ἑαυτὰ θεωροῦνται, βουλευόμενος δὲ ἀπ' αὐτῶν τῷ λαμβάνειν κανόνας τῶν πρακτέων· ταπεινότερος δὲ ὁ τοῖς ἐν χρόνῳ προσέχων πράγμασιν. Τὰ δὲ αἰδέια καὶ τὰ ἐγχρόνα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γνώσει ἔχουσιν ὡς μέσον ἑκάτερον πρὸς τὸ λοιπὸν· ἐν γὰρ τῇ ὁδῷ τῆς εὐρέσεως διὰ τῶν ἐγχρόνων εἰς τὴν εὐρεσιν τῶν αἰδέων καταντῶμεν. Ἐν δὲ τῇ τῆς κρίσεως ὁδῷ διὰ τῶν αἰδέων ἤδη γνωσθέντων κρίνομεν περὶ τῶν ἐν χρόνῳ· καὶ ταῦτα κατὰ τοὺς κανόνας τῶν αἰδέων διατίθεμεν. Τὸ δὲ μέσον καὶ δι' οὗ πρὸς τὸ μέσον ἐστὶν ἀφικνεῖσθαι, εἰς ἕξεις μὲν διαφόρους ἀνήκειν δύνανται, ὡς αἱ πρῶται ἀρχαὶ τοῦ νοῦ εἰσὶν· τὰ δ' ἐξ αὐτῶν συμπεράσματα, τῆς ἐπιστήμης· ἀνήκουσι δὲ εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ λόγου δύνάμιν. Ἔστι γὰρ ἡ τοῦ λόγου ἐνέργεια ὡσπερ τις κίνησις, ἀφ' ἑνὸς εἰς ἕτερον διΐουσα· τὸ δ' αὐτὸ ἐστὶ κινήτὸν, ὃ τὸ μέσον διῖδον ἀφικνεῖται ἐπὶ τὸν ὄρον. Ὅθεν μία εἰσὶν ἄμφω οἱ λόγοι δύνάμις, διακρίνονται δὲ μόναις ταῖς ἐνεργείαις καὶ ταῖς διαφόροις ἔξεσι· τῷ μὲν γὰρ ἀποδίδεται ἡ σοφία τῷ ὑψηλοτέρῳ, τῷ δὲ λοιπῷ ἢ ἐπιστήμη.

10. "Οτι οὐδὲ ἡ νόησις ἄλλη δύναμις παρὰ τὸν νοῦν. Ἐν γὰρ τρίτῳ περὶ ψυχῆς λέγεται, ὅτι ἡ νόησις τῶν ἀδιαιρέτων ἐστίν, ἐν οἷς οὐκ ἔστι ψεῦδος· τὸ δὲ τὰ τοιαῦτα νοεῖν τοῦ νοῦ ἐστίν· διακρίνεται μὲντοι ἡ νόησις τοῦ νοῦ, εἰ καὶ μὴ ὡς δύναμις δυνάμεως, ἀλλ' ὡς ἐνέργεια δυνάμεως.

11. "Οτι οὐδὲ ὁ θεωρητικὸς νοῦς καὶ ὁ πρακτικὸς διάφοροι δυνάμεις εἰσίν. Ἐν γὰρ τρίτῳ περὶ ψυχῆς λέγεται, ὅτι ὁ θεωρητικὸς ἐκτεινόμενος γίνεται πρακτικὸς· μία δὲ δύναμις οὐ μεταβάλλει εἰς ἄλλην.

Ἔτι, τὸ συμβαῖνον τῷ λόγῳ τοῦ ἀντικειμένου, εἰς ὅπερ φέρεται τις δύναμις, οὐ διάφορον ποιεῖ τὴν δύναμιν· τῇ γὰρ αὐτῇ ὀπτικῇ δυνάμει καταλαμβάνεται τὸ τὸν κεχρωσμένον ἄνθρωπον μικρὸν ἢ μέγαν εἶναι. Οὕτως οὖν οἱ δύο οὗτοι λεγόμενοι νοῖ οὐ διακρίνονται ὡς δυνάμεις διάφοροι, ἀλλὰ διότι ὁ μὲν θεωρητικὸς οὐ τάττει πρὸς ἔργον, ἀλλὰ μόνην τὴν θεωρίαν τῆς ἀληθείας· ὁ δὲ πρακτικὸς τοῦθ' οὐπερ ἀντιλαμβάνεται τάττει καὶ πρὸς τὸ ἔργον. Διαφέρουσι τῷ τέλει, ἐξ οὗ καὶ παρονομάζονται.

Εἰ δὲ τοῦ μὲν ἀντικείμενον τὸ ἀληθές, τοῦ δὲ τὸ ἀγαθόν, τὰ δὲ ἀντικείμενα καὶ τὴν δύναμιν ἐξαλλάττουσι, διάφορα ὄντα, ἀλλὰ τὸ ἀληθές καὶ τὸ ἀγαθόν οὐ τοιαῦτά εἰσιν ἀντικείμενα· περιέχουσι γὰρ ἀλληλα· ὡς γὰρ τὸ ἀληθές ἀγαθόν τι ἐστίν· οὐ γὰρ ἂν ἦν ἐφετόν· καὶ τὸ ἀγαθόν ἀληθές ἐστίν· οὐ γὰρ ἂν ἦν νοητόν.

12. "Οτι ἡ σύνθεσις οὐκ ἔστι νοερά δύναμις διακεκριμένη τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὡςπερ ὁ νοῦς ἕξις λέγεται τῶν ἀρχῶν τῶν θεωρητῶν, οὕτω καὶ ἡ σύνθεσις ἕξις λέγεται τῶν ἀρχῶν τῶν πρακτῶν, αἵτινες φύσει ἡμῖν ἐνυπάρχουσιν, ὡς αἱ ἀρχαὶ τῶν θεωρητῶν. "Οθεν καὶ ἡ σύνθεσις λέγεται παροτρύνειν εἰς τὸ ἀγαθόν καὶ δυσχερῶς ἔχειν πρὸς τὸ κακόν, καθόσον διὰ τῶν πρώτων ἀρχῶν προίμεν εἰς τὸ εὐρίσκειν καὶ τὰ εὐρεθέντα κρίνειν.

13. "Οτι οὐδὲ ἡ συνείδησις δύναμις τίς ἐστίν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνέργεια, ὃ μάλιστα φανερόν ἐκ τῶν αὐτῇ ἀποδιδόμενων· λέγεται γὰρ διαμαρτύρεσθαι, δεσμεῖν, ἐρευνᾶν, ἐγκαλεῖν, δάκνειν, ἐπιλαμβάνεσθαι· ταῦτα δὲ πάντα ἔπονται προσαγωγῇ τινι λογισμοῦ ἢ εἰδήσεως πρὸς ἐκεῖνα ἃ πράττομεν. Ἐπεὶ δ' ὁμοῦς ἡ ἕξις ἀρχὴ τῆς ἐνεργείας ἐστίν, ἐνίοτε τὸ τῆς συνειδήσεως ὄνομα ἀποδίδεται τῇ πρώτῃ φυσικῇ ἕξει, τουτέστι τῇ συνέσει, καὶ ὁ Βασίλειος φυσικὸν αὐτὴν κριτήριον λέγει, καὶ ὁ Δαμασκηνός, νόμον τοῦ ἡμετέρου νοῦ· εἶωθε γὰρ αἱ αἰτίαι καὶ τὰ ἀποτελέσματα δι' ἀλλήλων καλεῖσθαι.

LXXX. — Περὶ τῆς ἐφέσεως ἐν κοινῷ.

36

1. "Οτι ἡ ἔφεσις εἰδικὴ τις δύναμις ἐστὶ τῆς ψυχῆς, ῥοπή τις οὖσα οὐ μόνον τοῦ φυσικοῦ εἴδους πρὸς τὰ οἰκεία αὐτῇ, ἀλλὰ καὶ τῆς νοεράς θελήσεως πρὸς τὰ νοητὰ διὰ τὸ τὸν ἄνθρωπον καὶ κατ' αἰσθησιν καὶ κατὰ νοῦν ζῆν.

2. "Οτι ἡ αἰσθητικὴ ἔφεσις καὶ ἡ νοερά ἐν ἀνθρώπῳ εἰσὶ δυνάμεις

διάφοροι, καὶ ἔχουσιν ὡς ἡ ὑψηλοτέρα καὶ ταπεινοτέρα, ὧν ἡ ὑψηλοτέρα τὴν ταπεινοτέραν κινεῖ· ἡ γὰρ ἔφεσις δύναμις ἐστὶ παθητικὴ, ἡ πέφυκεν ὑπὸ τοῦ ἐφετοῦ κινεῖσθαι, καὶ διὰ τοῦτο διακρίνεται τῇ διακρίσει τῶν κινήτικῶν καὶ ποιητικῶν· ἀνάλογον γὰρ δεῖ ἔχειν τὸ κινεῖν τῷ κινουμένῳ, καὶ τῷ ποιητικῷ τὸ πρακτικόν. Ἐπεὶ τοίνυν ἄλλου γένους τὸ κατ' αἴσθησιν ἀντιληπτὸν τοῦ κατὰ νοῦν ἀντιληπτοῦ, ἐπόμενόν ἐστὶ καὶ τὸ νοερὰν ἔφεσιν ἄλλην εἶναι τῆς αἰσθητικῆς.

LXXXI. — Περὶ τῆς αἰσθητικῆς.

10 1. Ὅτι ἡ αἰσθητικὴ ἔφεσις, ἔφεσις μόνον ἐστὶ τῶν εἰς τὸ σῶμα ἀνηκόντων πραγμάτων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ γνωστικὴ δύναμις.

2. Ὅτι αὕτη διαίρεται εἰς τὸ θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικὸν ὡσπερ εἶδη τινὰ αὐτῆς, μίαν οὖσης τῷ γένει. Ἀνάγκη γὰρ ἐν τῷ αἰσθητικῷ μέρει δύο f. 25b ἐφέσεις εἶναι πρὸς τὴν | τοῦ ζῴου σύστασιν, μίαν, δι' ἧς ἡ ψυχὴ ῥέπει 15 πρὸς τὸ διώκειν τὰ οἰκεία αὐτῇ κατ' αἴσθησιν καὶ φεύγειν τὰ βλαβερά· καὶ αὕτη λέγεται ἐπιθυμητικὴ· ἄλλην δὲ δι' ἧς τὸ ζῴον ἀνθίσταται τοῖς πολεμοῦσι τοῖς οἰκείοις αὐτῷ καὶ ἐπάγουσι τὰ βλαβερά· καὶ αὕτη ἡ δύναμις καλεῖται θυμικόν. Αὗται δὲ αἱ δύο ῥοπαὶ οὐκ ἀνάγονται εἰς μίαν ἀρχὴν, ἐπεὶ πολλάκις ἡ ψυχὴ λυπηρῶς ἑαυτὴν ἐμβάλλει κατὰ τῆς τοῦ 20 ἐπιθυμητικοῦ ῥοπῆς, ἵνα κατὰ τὴν ῥοπὴν τοῦ θυμικοῦ πολεμήσῃ τῇ ἐναντία· ὅθεν καὶ τὰ πάθη τοῦ θυμικοῦ πολεμεῖν δοκοῦσι τοῖς τοῦ ἐπιθυμητικοῦ πάθεσιν. Ἀναφθεῖσα γὰρ ἡ ἐπιθυμία ἐλαττοῖ τὴν ὀργήν, καὶ τὸ ἀνάπαλιν, τῆς ὀργῆς ἀναφθείσης, ἡ ἐπιθυμία μειοῦται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Δῆλον δὲ καὶ ὅτι τὸ μὲν θυμικόν οἷον πρόβολός τις ἐστὶ καὶ πρόμαχος τοῦ ἐπι- 25 θυμικοῦ, ἐπανιστάμενη τοῖς κωλύουσι τὰ οἰκεία, ὧν ἐφίεται τὸ ἐπιθυμητικόν, καὶ τοῖς ἐπιφέρουσι τὰ βλαβερά, ἃ φεύγει τὸ ἐπιθυμητικόν. Καὶ διὰ τοῦτο πάντα τὰ τοῦ θυμικοῦ πάθη ἐκ τῶν τοῦ ἐπιθυμητικοῦ ἀρχονται καὶ εἰς αὐτὰ τελευτῶσιν, ὡσπερ ὀργὴ ἐκ τῆς ἐπενεχθείσης λύπης γεννᾶται, καὶ ἀμυνομένη τελευτᾷ εἰς εὐφροσύνην· διὰ τοῦτο καὶ οἱ πόλεμοι ὑπὲρ 30 τῶν ἐπιθυμητῶν εἰσιν, τουτέστι σιτίων καὶ ἀφροδισίων, καὶ μάλιστα τῶν ζῴων τῶν ἀλόγων.

3. Ὅτι τὸ θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικὸν ὑποτεταγμένα εἰσὶ τῷ λόγῳ καὶ τῇ θελήσει· τῷ μὲν λόγῳ ὅσον κατὰ τὰς αὐτῶν ἐνεργείας, διότι ὡς ἐν τοῖς ἀλόγοις ἡ αἰσθητικὴ ἔφεσις ὑπὸ τῆς φανταστικῆς κινεῖται δυνά- 35 μεως, ὡς τὸ πρόβατον φανταζόμενον τὸν λύκον, ἐχθρόν, δέδοικε καὶ φεύγει, οὕτως ἐν ἀνθρώπῳ κινεῖται ὑπὸ τῆς λογιστικῆς δυνάμεως, ἡ καὶ μερικὸς λόγος καλεῖται διὰ τὸ συμφορητικὸς εἶναι μερικῶν νοημάτων· αὐτὸς δὲ αὐτῷ καθόλου ἰθύνεται λόγῳ, ὡς ἐν συλλογισμοῖς ἐκ τῶν καθόλου προτάσεων συνάγονται μερικὰ συμπεράσματα· καὶ ἐπεὶ τὸ τὰς καθόλου ἀρχὰς 40 ἄγειν εἰς μερικὰ συμπεράσματα τοῦ λόγου ἐστίν, οὐ τοῦ ἀπλοῦ νοῦ, διὰ

τοῦτο τὸ θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικὸν μᾶλλον λέγονται ὑπακούειν τῷ λόγῳ ἢ τῷ νόῳ. Ταῦτα δὲ καὶ τῇ πείρᾳ δῆλον· ἕκαστος γὰρ ἡμῶν τῷ προσάγειν τοῖς πάθεσι καθόλου τινὰς λόγους πραοτέραν ποιεῖ τὴν ὀργὴν ἢ τὸν φόβον, ὡσπερ αὐτὸ καὶ διερεθίζει. Τῇ δὲ θελήσει ὑπόκεινται ὅσον πρὸς τὴν ἀποπλήρωσιν τὴν διὰ τῆς κινητικῆς δυνάμεως γινομένην. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἀλόγοις αὐτίκα τῇ τοιαύτῃ ἐφέσει ἐπιτεταται καὶ ἡ κίνησις, μηδεμιᾶς ἔν αὐτοῖς ὑψηλοτέρας ἐναντιουμένης ἐφέσεως· ὁ δ' ἄνθρωπος οὐκ αὐτίκα κινεῖται κατὰ τὴν τοῦ θυμικοῦ καὶ ἐπιθυμητικοῦ ἐφῆσιν.

Ἰστέον δὲ ὅτι ἡ μὲν ψυχὴ τοῦ σώματος ἄρχει δεσποτικῇ ἀρχῇ, πάντων τῶν αὐτοῦ μελῶν εὐθύς κινουμένων ἢ πέφυκε πρὸς τὴν ψυχῆς κίνησιν· ὁ δὲ νοῦς ἢ ὁ λόγος, τοῦ θυμικοῦ καὶ ἐπιθυμητικοῦ τῇ πολιτικῇ ἀρχῇ, ἐχόντων τι καὶ ἴδιον πρὸς ἐλευθέραν ἄνεσιν. Οὐ γὰρ μόνον ἐκ τῆς ὑποληπτικῆς δυνάμεως, ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις, ἢ τῆς λογιστικῆς, ὡς ἐν ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς φαντασίας καὶ τῆς αἰσθήσεως, κινουῦνται· ὅθεν καὶ ἀνθίστανται πρὸς τὸν λόγον διὰ τὸ αἰσθάνεσθαι τι ἢ φαντάζεσθαι ἢ δὴ, ὅπερ ὁ λόγος κωλύει, ἢ λυπηρὸν ὅπερ ὁ λόγος προστάττει· ἀλλὰ τὸ κατὰ τι ἀνθίστασθαι οὐκ ἀναιρεῖ τὸ ὑπακούειν αὐτῷ.

LXXXII. — Περὶ τῆς θελήσεως.

1. Ὅτι τοῦ ἀναγκαίου ἢ τῆς ἀνάγκης τριχῶς λεγομένων· ἔστι γὰρ ἀνάγκη φυσικὴ καὶ ἀπολελυμένη ἐκ τινος ἐνδοτέρας ἀρχῆς τοῦ πράγματος, ὑλικῆς μὲν, ὡσπερ ἀνάγκη τὸ ἐξ ἐναντίων συγκείμενον φθαρτὸν εἶναι, εἰδικῆς δέ, ὡς ἀνάγκη τὸ τρίγωνον τὰς τρεῖς γωνίας ἔχειν δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας· ἔστιν ἢ τοῦ τέλους ἀνάγκη ἢ ἡ βίαιος διὰ τινὰ ἐξωτερικὴν ἀρχήν, εἴτε τέλος εἴη, ἢ ποιοῦν, ὡσπερ ἀναγκαῖον τὸ σιτίον πρὸς τὴν ζωὴν, καὶ ὁ ἵππος πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν· καὶ αὕτη ἔστιν ἢ τοῦ τέλους, ἢ καὶ χρειώδης λέγεται· ἢ ὡσπερ βιάζεται τις ὑπὸ τινος ὡς μὴ δύνασθαι τοῦναντίον ποιεῖν, καὶ αὕτη ἔστιν ἢ τῆς βίας ἀνάγκη· ἢ μὲν τρίτη τῇ θελήσει παντάπασι μάχεται, καὶ οὐδὲν οὕτως ἀναγκαῖον ἡγουν βίαιον ὡς ἐκούσιον ἅμα δύναται εἶναι. Ἡ δὲ τοῦ τέλους ἀνάγκη οὐκ ἐναντία ἐστὶ τῇ θελήσει, ὅταν μὴ ἢ αὐτοῦ τυχεῖν εἰ μὴ ἐνὶ τρόπῳ, ὡσπερ ἐκ τοῦ θέλειν διαπλεῦσαι πέλαγος ἀναγκαῖον θελῆσαι πλοῖον· ὁμοίως οὐδὲ ἡ φυσικὴ ἀνάγκη. Ἀναγκαίως μὲν οὖν ἢ θέλησις τῷ ἐσχάτῳ τέλει συμπέφυκεν, ὅ ἐστιν ἢ μακαριότης· οὕτω γὰρ ἔχει τὸ τέλος ἐν τοῖς πρακτικοῖς ὡς ἐν τοῖς θεωρητικοῖς ἢ ἀρχῇ· διὸ καὶ ὁ νοῦς συμπέφυκε ταῖς πρώταις ἀρχαῖς, καὶ ἢ θέλησις τῷ ἐσχάτῳ τέλει.

2. Ὅτι ἢ θέλησις οὐκ ἐξ ἀνάγκης θέλει ἄπερ ἂν θέλη. Ὡσπερ γὰρ ὁ νοῦς, καίτοι φύσει συμπεπλεγμένος ταῖς πρώταις ἀρχαῖς καὶ τοῖς ἐξ αὐτῶν συμπεράσμασιν, ὁμοῦς ἐξ ἀνάγκης μὲν συγκατατίθεται τοῖς συμπεράσμασιν, ὧν ἀναιρουμένων αἱ πρώται ἀναιροῦνται ἀρχαί, οἷον τοῖς

f. 256 ἀποδεικτικοῖς, ἀλλ' οὐδὲ τούτοις ἀπλῶς | καὶ πρὸ τοῦ τὴν τοιαύτην τῆς συμπλοκῆς ἀνάγκην δι' ἀποδείξεως γινῶναι· τοῖς δὲ ἐνδεχομένοις, ὧν ἀναιρουμένων οὐκ ἀναιροῦνται αἱ πρῶται ἀρχαί, οὐ συντίθεται ἐξ ἀνάγκης· οὕτω καὶ ἡ θέλησις τοῖς μερικοῖς ἀγαθοῖς, ἅπερ οὐκ ἀναγκαίως συμπλέκονται τῇ μακαριότητι διὰ τὸ καὶ χωρὶς ἐκείνων δύνασθαι τινα εἶναι ἀγαθόν, οὐκ ἀναγκαίως προσπέφυκεν· τοῖς δὲ ἀναγκαίως συμπλεκομένοις ἐξ ἀνάγκης προσπέφυκεν.

3. Ὅτι ἡ θέλησις καὶ ὁ νοῦς, εἰ καθ' ἑαυτὰ θεωροῖντο, ὑψηλότερός ἐστιν ὁ νοῦς ὅσῳ τὸ ἀντικείμενον τοῦ νοῦ ὑψηλότερον ἢ τὸ τῆς θελήσεως· τοῦ μὲν γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ λόγος τοῦ ἐφετοῦ ἀγαθοῦ, κείμενος ἐν τῷ νῷ· τὸ δὲ ἐφετὸν ἀγαθὸν οὐ ὁ λόγος ἐν τῷ νῷ, τῆς θελήσεως ἀντικείμενον· καὶ ὅσῳ τι ἀπλούστερον καὶ μᾶλλον ἀπολελυμένον, τοσοῦτω καὶ τιμιώτερον. Ἀπλῶς μὲν οὖν καὶ καθ' αὐτὰ οὕτως· πῆ δὲ καὶ τῇ πρὸς ἕτερον παραθέσει, ἐνίοτε ἡ θέλησις ὑψηλοτέρα τοῦ νοῦ, διότι δηλονότι τὸ τῆς θελήσεως ἀντικείμενον ἐν ὑψηλοτέρῳ εὐρίσκεται πράγματι· ἢ τὸ τοῦ νοῦ ἀντικείμενον. Ὅταν γὰρ τὸ πρᾶγμα, ἐν ᾧ ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν τὸ ἀντικείμενον τῆς θελήσεως, τιμιώτερον ἢ τῆς ψυχῆς, ἐν ᾗ ἐστὶν ὁ νοούμενος λόγος τοῦ ἀγαθοῦ, ἀντικείμενον ὄν αὐτοῦ τοῦ νοῦ, τῇ πρὸς τὸ τοιοῦτον πρᾶγμα παραθέσει ὑψηλοτέρα ἐστὶν ἡ θέλησις τοῦ νοῦ. Ὅθεν καὶ βελτίων ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγάπη τῆς γνώσεως· ἀνάπαλιν δὲ βελτίων ἢ γνώσις τῶν σωματικῶν πραγμάτων τῆς ἀγάπης· ἀπλῶς δὲ ὁ νοῦς τιμιώτερός ἐστι τῆς θελήσεως, ὅτι τὸ μὲν ἀντικείμενον αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος δηλαδή· τὸ δὲ τῆς θελήσεως, ἐν τοῖς πράγμασιν, ἤγουν τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν.

4. Ὅτι ἡ θέλησις κινεῖ τὸν νοῦν οὐχ ὡς τέλος· οὕτω γὰρ μᾶλλον ὁ νοῦς κινεῖ τὴν θέλησιν· τὸ γὰρ νοητὸν ἀγαθὸν ἀντικείμενον ἐστὶ τῆς θελήσεως καὶ κινεῖ ταύτην ὡς τέλος· ἀλλ' ὡς τὸ ποιοῦν, ὄν τρόπον κινεῖ τὸ ἀλλοιοῦν τὸ ἀλλοιούμενον, καὶ τὸ ὠθοῦν τὸ ὠθούμενον. Ἐν πάσαις γὰρ ταῖς ποιητικαῖς καὶ τεταγμέναις δυνάμεσιν ἢ εἰς τὸ καθόλου τέλος φερομένη δύναμις κινεῖ τὰς εἰς τὰ μερικὰ τέλη ἀφορώσας δυνάμεις, ὡς ἐπὶ τῶν φυσικῶν ὁ οὐρανὸς τὰ ὑποκάτω κινεῖ σώματα πρὸς τὴν καθόλου συντήρησιν τῶν γεννητῶν καὶ φθαρτῶν ἐνεργειῶν, ὧν τῶν ὑποκάτω ἕκαστον ἐνεργεῖ πρὸς τὴν συντήρησιν τοῦ οἰκείου εἶδους ἢ ἀτόμου. Ὁμοίως δὲ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν ὁ βασιλεὺς τοὺς ἐπάρχους κινεῖ, τὸ κοινὸν ἀγαθὸν τῆς ἀρχῆς σκοπῶν, ἐκείνων ἑκάστου | τῷ μέρει τῆς δεδομένης ἀρχῆς τὴν οἰκείαν φροντίδα παρεχομένου. Οὕτω καὶ τῆς θελήσεως ἀντικείμενον τὸ ἀγαθὸν ἐστὶ καὶ τὸ κοινὸν τέλος, καὶ διὰ τοῦτο ἡ βούλησις, ἀναλόγως ποιοῦντι, κινεῖ πάσας τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις πρὸς τὰς ἑαυτῶν ἐνεργείας, πλὴν τοῦ φυτικού μέρους καὶ τῶν φυσικῶν δυνάμεων, αἵτινες οὐχ ὑπόκεινται τῷ ἡμετέρῳ αὐτεξουσίῳ.

5. "Οτι τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ θυμικὸν οὐκ εἰσὶ τῆς νοεράς ἐφέσεως μέρη, ἥτις λέγεται θέλησις. Ἡ μὲν γὰρ θέλησις εἰς τὸν κοινὸν τοῦ ἀγαθοῦ λόγον ἀφορᾷ, καὶ διὰ τοῦτο οὐ δυνατὸν ἐν αὐτῇ νοερᾷ οὔσῃ διαφόρους εἶναι δυνάμεις ἐπιθυμητικάς· τῆς δὲ αἰσθητικῆς ἐφέσεως κατὰ διαφόρους λόγους τῶν μερικῶν ἀντιλαμβανομένης διὰ τὸ τὴν αἰσθησιν τῶν μερικῶν εἶναι, οὐ τοῦ καθόλου, τὸ μὲν ἐπιθυμητικὸν ἀφορᾷ εἰς ἴδιον τοῦ ἀγαθοῦ λόγον καθὸ ἐστὶν ἡδὺ κατ' αἰσθησιν καὶ οἰκεῖον τῇ φύσει· τὸ δὲ αὐθυμικὸν ἀφορᾷ εἰς ἴδιον λόγον τοῦ ἀγαθοῦ, καθὸ ἐστὶν ἀπωθητικὸν καὶ πολέμιον τοῦ βλαβῆν ἐπάγοντος.

10

LXXXIII. — Περὶ αὐτεξουσίου.

1. "Οτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὸ αὐτεξούσιον. Ἄλλως γὰρ μάτην ἂν ἦσαν αἱ συμβουλαὶ καὶ αἱ ἐντολαὶ καὶ τὰ κωλύματα. Καὶ ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ λέγεται· „Ὁ Θεὸς ἐν ἀρχῇ κατέστησε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀφήκεν αὐτὸν ἐν χειρὶ τῆς βουλῆς αὐτοῦ“, τουτέστιν ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ αὐτοπροαιρέτου, 15 φησὶν ὁ ἐξηγητής.

Ἰστέον γὰρ ὅτι τινὰ μὲν χωρὶς κρίσεως ἐνεργοῦσιν, ὡς ὁ λίθος κινεῖται κάτω, καὶ τὰ γνώσεως ἐστερημένα πάντα· τινὰ δὲ κρίσει, ἀλλ' οὐκ αὐτεξουσίῳ καὶ ἐλευθέρῳ· οὐ γὰρ μετὰ ψήφου, ἀλλ' ἐκ φυσικοῦ τινος ἐνδοθεν οἶον παροτρύνοντος, ὡς τὰ ἄλογα. Ὁ δ' ἄνθρωπος ἐνεργεῖ κρίσει διὰ τῆς 20 γνωστικῆς δυνάμεως, καὶ διότι ἡ κρίσις αὕτη οὐκ ἐκ φυσικοῦ τινός ἐστι θεσμοῦ ἐν τῷ μερικῷ πρακτῷ, ἀλλ' ἐξ ἐπεισαγωγῆς τινος τοῦ λόγου, διὰ τοῦτο αὐτεξουσίως ἐνεργεῖ, δυνάμενος εἰς διάφορα φέρεσθαι, καὶ οὐ πρὸς ἓν τι ὠρισμένον. Οὐ μέντοι διὰ τοῦτο πρώτη αἰτία τῶν τοιούτων τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργειῶν τὸ ἐλεύθερον, ἀλλ' ὁ Θεός, ὁ κινῶν καὶ τὰς φυσικάς 25 καὶ ἐκουσίους αἰτίας. Εἰ δὲ καὶ αἱ αἵρέσεις ἐφ' ἡμῶν εἰσιν, ὑποκειμένης μέντοι τῆς θείας βοηθείας, ἀλλ' ἡ ἀποπλήρωσις τῶν αἵρέσεων ἐκόντος ἄκοντος δύναται κωλυθῆναι ἐκ τῆς πρώτης αἰτίας.

2. "Οτι τὸ αὐτεξούσιον δυνάμις ἐστίν. Οὐδὲν γὰρ ἐστὶν ὑποκείμενον ἕξεως εἰ μὴ ἡ δύναμις· τὸ δ' αὐτεξούσιον ὑποκείμενόν ἐστι τῆς χάριτος, 30 ἧς βοηθήσεως, αἰρεῖται τὸ ἀγαθόν.

3. "Οτι δυνάμις ἐστὶν ἐπιθυμητικὴ, οὐ γνωστικὴ· αἵρεσις γὰρ ἐστίν, f. 257 πρὸς ἣν συντελεῖ μὲν ἡ γνωστικὴ δύναμις τῷ βουλευσασθαι καὶ κρίναι τί δεῖ τοῦ ἐτέρου προτιμῆσαι· συντελεῖ δὲ ἡ ἕφεσις τῷ ἐφίεσθαι προσδέξασθαι τὸ διὰ τῆς βουλῆς κριθέν. Ἄλλὰ μᾶλλον ἐστὶν ἐπιθυμητικὴ ἢ 35 γνωστικὴ· ἴδιον γὰρ ἀντικείμενον τοῦ λόγου τῆς αἵρέσεως ἐστὶ τὸ πρὸς τὸ τέλος· τοῦτο δὲ ἡ τοιοῦτον ἀγαθοῦ λόγον ἔχει διὰ τὸ εἶναι χρήσιμον. "Οθεν ἐπεὶ τὸ ἀγαθὸν ἢ τοιοῦτον τῆς ἐφέσεως ἀντικείμενον, ἔπεται καὶ

14 Eccli. 15, 14

19 ἐλευθέρα sic A